

УДК 330.34

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/178-10>**Лагодієнко В. В.**доктор економічних наук, професор,
Одеська національна академія харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9768-5488>**Богданов О. О.**аспірант,
Одеська національна академія харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8505-3675>**Попкова С. О.**аспірант,
Одеська національна академія харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6387-8337>**Lagodiienko Volodymyr, Bogdanov Oleksandr, Popkova Svitlana**
Odessa National Academy of Food Technologies

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено трактування поняття глобалізації економіки. Виявлено, що для сучасного стану розвитку підприємництва в Україні в умовах глобалізації економіки характерні тенденції до підвищення значення зовнішнього середовища, яке постає визначальним порівняно із внутрішнім середовищем бізнесу. Відмічено позитивну динаміку показника простоти ведення бізнесу в Україні відповідно до дослідження Світового банку. Проаналізовано динаміку основних показників діяльності підприємств у 2016-2020 рр. (кількість діючих суб'єктів господарювання, кількість зайнятих працівників, витрати на персонал, обсяг реалізованої продукції, додана вартість, капітальні інвестиції, фінансові результати). Встановлено, що важливою передумовою розвитку підприємництва в умовах глобалізації економіки є обов'язковість здійснення науково-технічних, інноваційних, інвестиційних, маркетингових процесів, а також орієнтація підприємництва на міжнародне співробітництво: імпорт, експорт, франчайзинг, іноземні інвестиції.

Ключові слова: підприємництво, глобалізація економіки, суб'єкти підприємництва, показник простоти ведення бізнесу.

ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF THE ECONOMY GLOBALIZATION

The article examines the interpretation of the concept of globalization of the economy. In the economy, globalization is manifested primarily in the fact that: increasing the absolute and relative level of world trade in goods and services, as well as the movement of capital and labor; there is a merger of markets, organizations and production chains; countries' economic borders are becoming increasingly transparent. It is revealed that the current state of business development in Ukraine in the context of economic globalization is characterized by tendencies to increase the importance of the external environment, which is decisive in comparison with the internal business environment. The positive dynamics of the indicator of ease of doing business in Ukraine according to the World Bank study was noted. The dynamics of the main indicators of enterprises in 2016-2020 has been analyzed, in particular, the number of operating entities, the number of employees, staff costs, sales of products (goods, services), value added by production costs, capital investment, financial result (balance) before tax. The analysis of the dynamics of the main indicators of enterprises in 2016-2020 showed that there is a general trend for the study period: by 2019 there was an improvement in indicators, and in 2020 – their decline. The main obstacles to the development of entrepreneurship in the globalization of the economy should be noted such as: first, limited financial resources of business entities (lack of adequate government lending, lack of government support, etc.); secondly, excessive tax burden, in particular the lack of a legally established mechanism for exemption from taxes and mandatory payments for newly created small businesses, etc. It is established that an important prerequisite for the development of entrepreneurship in the globalization of the economy is the need for scientific and technical, innovation, investment, marketing processes, as well as the focus of entrepreneurship on international cooperation: import, export, franchising, foreign investment.

Keywords: entrepreneurship, globalization of the economy, business entities, indicator of ease of doing business.

JEL Classification: F01, F41, M13, M20

Постановка проблеми. За сучасних умов глобальної економіки все більшого поширення набувають види підприємницької діяльності, спрямовані на отримання швидкого прибутку, головним чином за рахунок збільшення обсягів операцій на світових фінансових ринках. Зростання обсягів операцій на світових фінансових ринках внаслідок лібералізації валютних ринків, розвитку ринку похідних фінансових інструментів, у

свою чергу, веде до збільшення обсягів тіньового та спекулятивного капіталу, що не зацікавлений у розвитку національної економіки та збільшенні виробництва товарів та послуг. В умовах глобалізації у капіталу з'являються нові можливості для самозростання за рахунок спеціальних та офшорних зон, міжнародного податкового планування шляхом створення міжнародних фінансово-промислових груп. Усе це негативно

позначається на функціонуванні національних економічних систем, які стають більш вразливими до різних економічних потрясінь. Щоб ці явища не набули широкого розповсюдження та не стали головною відмінною характеристикою сучасного процесу глобалізації, потрібне глибоке теоретичне осмислення тих змін, які відбуваються сьогодні в системі світових господарських відносин та аналіз того впливу, який ці зміни чинять на розвиток підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку підприємництва, як і перспективи його розвитку є об'єктом дослідження також багатьох вітчизняних вчених економістів, зокрема О. Барановського, З. Варналія, А. Виноградська, Л. Воротиної, А. Кисельова, Ю. Клочка, Т. Ковальчука, Л. Мельника, С. Мочерного, Ю. Ніколенка, Є. Панченка, С. Реверчука, В. Сизоненка, С. Соболя, А. Чухна та інших. Проте, не зважаючи на значний науковий доробок з приводу розвитку підприємницької діяльності, дослідження сучасного її стану є актуальною тематикою подальших досліджень.

Мета статті: дослідити сучасний стан розвитку підприємництва за умов глобалізації економіки.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день надважливий вплив на розвиток підприємництва здійснює таке явище як глобалізація. Глобалізацію прийнято трактувати як якісно новий, більш розвинений рівень інтернаціоналізації національних економік, тобто загальносвітове посилення відкритості та взаємозалежності країн, регіонів, підприємств та спільнот людей. Зняття обмежень для вільного руху капіталу, перетворення світового фінансового ринку на самостійну сферу не можуть не впливати на функціонування підприємництва. За умов глобалізації економіки змінюються не тільки форми концентрації і централізації капіталу, методи конкурентної боротьби, способи регулювання соціально-трудова відносин, а відповідно й умови здійснення підприємницької діяльності.

Насамперед, слід уточнити сутність такого явища як «глобалізація», виявити та проаналізувати нові фактори, що в даний час істотно впливають на функціонування сфери підприємництва, а також визначити форми та методи державного регулювання підприємницької діяльності в умовах глобалізації.

Перш за все, слід зазначити, що глобалізація проявляється в різних сферах: в економічній, політичній, екологічній, культурній. В економіці глобалізація проявляється насамперед у тому, що: збільшується абсолютний та відносний рівень світової торгівлі товарами та послугами, а також пересування капіталу та робочої сили; відбувається злиття ринків, організацій та виробничих ланцюгів; економічні кордони країн стають дедалі прозорішими.

На даний момент не існує одностайності науковців з приводу концептуального і практичного розуміння поняття «глобалізація». Не досягнуто навіть єдиної думки щодо часу появи цього терміну. Деяких вчені вважають, що вперше про глобалізацію заговорили в США, зокрема Т. Левіт, який використав цей термін у статті, опублікованій у *Harvard business review* у 1983 р. Науковець назвав цим терміном процес злиття ринків окремих продуктів, вироблених великими багатонаціональними корпораціями [1]. Інші дослідники зазначають, що одним із перших був Р. Робертсон, який у тому ж таки 1983 р. в одній зі своїх статей використав

поняття «globality», а в 1985 р. дав тлумачення поняття «globalization» та визначив глобалізацію як «сукупність об'єктивно фіксованих явищ, що мають своєю основною метою об'єднання світу в одне ціле» [2].

Також є свідчення про те, що поняттям «глобалізація» вперше скористався Дж. Маклін ще в 1981 р., використавши таке формулювання як «історичний процес посилення глобалізації соціальних відносин» [3].

М. Кастельс визначає глобалізацію як «нову капіталістичну економіку», основними характеристиками якої є інформація, знання та інформаційні технології як головні джерела зростання продуктивності та конкурентоспроможності, а також нова економіка, організована переважно через мережеву структуру менеджменту, виробництва і розподілу, а не окремих фірм, як це було раніше [4; 5].

Дж. Сорос у своїй статті «На шляху до глобального відкритого суспільства» розглядає глобалізовану економіку як «глобальну капіталістичну систему», що характеризується «не лише вільним рухом товарів та послуг, але, що важливіше, вільним рухом ідей та капіталу» [6].

Т. Фрідмен вважає, що глобалізація – це «невгамовна інтеграція ринків, націй-держав і технологій, що дозволяє індивідуумам, корпораціям досягати будь-якої точки світу швидше, далі, глибше і дешевше, ніж будь-коли. Глобалізація означає поширення капіталізму вільного ринку практично на всі країни світу. Глобалізація має свій власний набір економічних правил, що базуються на відкритті, дерегуляції та приватизації національних економік з метою зміцнення їхньої конкурентоспроможності та збільшення привабливості для іноземного капіталу» [7].

Ряд фахівців представляють «глобалізацію» як досить вузьке поняття: процес зближення споживчих переваг та універсалізація асортименту пропонованої продукції у всьому світі, під час якого всесвітні продукти витісняють місцеві. Є економісти, які розглядають економічну глобалізацію як завершальну фазу постіндустріалізму, в умовах якої «постіндустріальна модель вступила у свій завершальний етап, коли згасають її творчі сили, відбувається самовідтворення моделі у межах відпрацьованих механізмів, у дедалі більшому темпі зміщуються інтелектуальні, виробничі, природні та інші ресурси. Змінюється психологія людини, її мислення деформується, набуває однобокого характеру» [8].

В контексті глобалізаційних процесів, які відбуваються в економіці, спостерігаємо посилення конкурентної боротьби на внутрішніх і зовнішніх ринках, виникнення нових її форм і методів, значну диференціацію попиту споживачів тощо. Все ці явища спонукають до пошуку пріоритетних напрямків здобуття конкурентних переваг вітчизняними підприємствами. Глобалізація економіки протягом тривалого проміжку часу впливає на українське підприємництво, і з кожним роком формує нові виклики та вимоги.

За результатами дослідження Світового банку відповідно до проекту "Doing Business" за показником простоти ведення бізнесу Україна в 2020 р. зайняла 67 місце серед 183 країн світу. Це не високий показник, порівняно з розвиненими, зокрема європейськими країнами, проте слід відмітити позитивну динаміку цього показника: у 2012 р. Україна займала 149 місце, у 2015 р. вдалося увійти в сотню і зайняти 96 місце (рис. 1) [9].

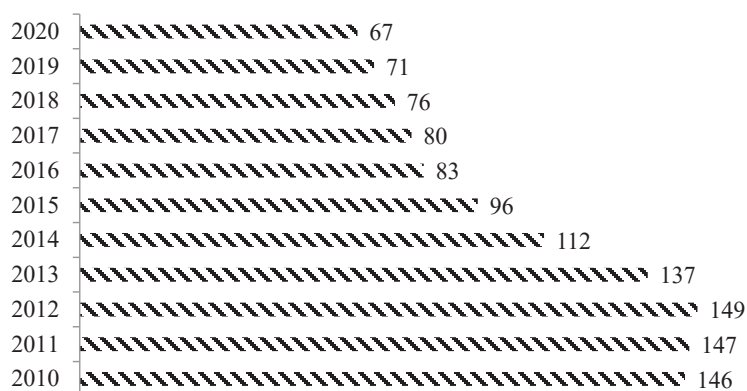

Рис. 1. Місце України у рейтингу проекту "Doing Business" за показником простоти ведення бізнесу

"Doing Business Project" – рейтинг простоти ведення підприємницької діяльності, який дозволяє визначити якість правил регулювання підприємницької діяльності, що підвищують чи обмежують ділову активність, та їх застосування у 183 країнах. Розраховується цей індекс від 2003 р. за такими критеріями, як легкість відкриття нового бізнесу, отримання дозволу на будівництво, реєстрація власності, отримання позики, захист прав інвесторів, сплата податків, законодавчий захист контрактів тощо [10].

За даними Державної служби статистики у 2020 р. загальна кількість суб'єктів підприємництва в Україні дорівнювала понад 373822 одиниць. При чому в період з 2016 р. до 2019 р. спостерігалася тенденція до збільшення їх кількості з 306369 од. до 380597 од. (майже на 25% у 2019 р. порівняно з 2016 р.), а у 2020 р. бачимо хоч і незначне (близько на 2 %) зниження їх кількості порівняно з попереднім роком. Відповідна тенденція спостерігається й щодо показника кількості зайнятих працівників: з 2016 р. до 2019 р. збільшення їх кількості з 5801,1 тис. осіб до 6407,5 тис. осіб, а в 2020 р. – незначне зменшення їх кількості – до 6366,1 тис. осіб. Показник обсягів капітальних інвестицій розвивався за тією ж схемою: ріст у період 2016-2019 рр. (з 281667,9 млн грн до 524474,1 млн грн) і зниження до 398478,1 млн грн у 2020 р. порівняно з 2019 р. (майже на 25 %) (табл.1) [11].

Щодо таких показників як витрати на персонал, обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) та

додана вартість за витратами виробництва логічно, що з плином часом, інфляцією та іншими економічними процесами прослідковується чітка тенденція до їх росту. Так, витрати на персонал у 2020 р. зросли більш ніж в 2 рази порівняно з 2016 р.: з 434790,1 млн грн до 990589,2 млн грн. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у 2016 р. складав 6237535,2 млн грн, а в 2020 р. – 10049870,8 млн грн; додана вартість за витратами виробництва зросла з 1702670,5 млн грн у 2016 р. до 2883240,0 млн грн в 2020 р. [11].

Стосовно фінансових результатів суб'єктів підприємництва, слід зазначити, що спостерігається загальна тенденція для досліджуваного періоду: до 2019 р. відбувалося покращення цього показника: сальдо до оподаткування зросло з 69887,8 млн грн у 2016 р. до 613044,0 млн грн у 2019 р. (майже в 10 разів), а в 2020 р. відбулося стрімке падіння – до 134734,3 млн грн (майже в 5 разів). Питома вага підприємств, що одержали збиток у 2016 р. становила 26,6 %, а в 2020 р. 28,6 % до загальної кількості (рис. 2).

Основними перешкодами, що існують на шляху розвитку підприємництва в умовах глобалізації економіки слід відзначити такі як: по-перше, обмеженість фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва (відсутність належного державного кредитування, недостатність державної підтримки тощо); по-друге, надмірне податкове навантаження, зокрема відсутність законодавчо встановленого механізму звільнення від сплати податків та загальнообов'язкових платежів для ново-

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності підприємств у 2016-2020 рр. [11]

Показники	2016	2017	2018	2019	2020
Кількість діючих суб'єктів господарювання, од.	306369	338256	355877	380597	373822
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	5801,1	5812,9	5959,5	6407,5	6366,1
Витрати на персонал, млн грн	434790,1	569937,3	727110,1	901245,3	990589,2
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн	6237535,2	7707935,2	9206049,5	9639730,6	10049870,8
Додана вартість за витратами виробництва, млн грн	1702670,5	2099504,8	2310580,6	2744295,8	2883240,0
Капітальні інвестиції, млн грн	281667,9	359159,8	471115,5	524474,1	398478,1
Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, млн грн	69887,8	236952,1	369212,3	613044,0	134734,3

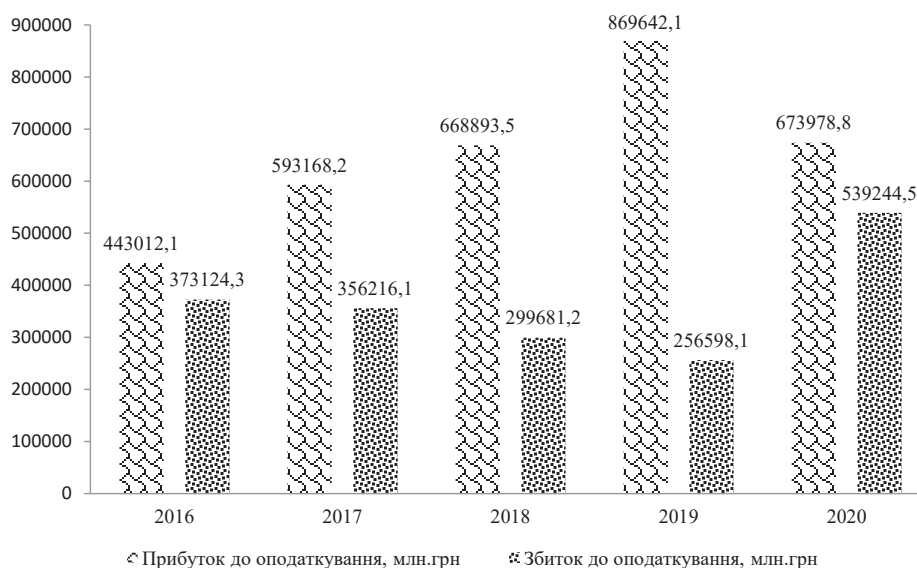

Рис. 2. Динаміка показника фінансового результату (прибуток/збиток) суб'єктів підприємництва до оподаткування (2016-2020 рр.) [11]

створених суб'єктів малого підприємництва тощо. Для подолання цих та інших перешкод розвитку підприємництва в умовах глобалізації економіки необхідно здійснення державою належного кредитування та надання відповідної підтримки; зменшення податкового навантаження та підтримка малого підприємництва; крім того важливою передумовою є обов'язковість здійснення науково-технічних, інноваційних інвестиційних, маркетингових процесів, а також орієнтація підприємництва на міжнародне співробітництво: імпорт, експорт, франчайзинг, іноземні інвестиції тощо.

Висновки. Таким чином, для сучасного стану розвитку підприємництва в Україні в умовах глобалізації економіки характерні тенденції до підвищення значення зовнішнього середовища, яке постає визначальним порівняно із внутрішнім середовищем біз-

несу. Слід відмітити позитивну динаміку показника простоти ведення бізнесу відповідно до дослідження Світового банку, відповідно до якого Україна в 2020 р. зайняла 67 місце серед 183 країн світу, а у 2012 р. – 149 місце, у 2015 р. вдалося увійти в сотню і зайняти 96 місце. Аналіз динаміки основних показників діяльності підприємств у 2016-2020 рр. показав, що спостерігається загальна тенденція для досліджуваного періоду: до 2019 р. відбувалося покращення показників, а в 2020 р. – їх падіння. Важливою передумовою розвитку підприємництва в умовах глобалізації економіки є обов'язковість здійснення науково-технічних, інноваційних, інвестиційних, маркетингових процесів, а також орієнтація підприємництва на міжнародне співробітництво: імпорт, експорт, франчайзинг, іноземні інвестиції тощо.

Список використаних джерел:

1. Levitt T. The globalization of markets. *Harvard Business Review*. 1983. May-June Issue. pp. 92–102.
2. Robertson R. *Globalization: Social theory and global culture*. L.: Sage, 1992. 240 p.
3. Иноземцев В. Глобализация: иллюзии и реальность. *Свободная мысль*. 2000. № 1. С. 26–36.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Пер. с англ. Под науч. ред. О.И. Шкаратана. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
5. Кастельс М. Интернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Пер. з англ. К.: «Ваклер», 2007. 304 с.
6. Soros G. Towards A Global Open Society. Atlantic, January 1998. URL: <http://www.hartford-hwp.com/archives/25a/086.html>.
7. Friedman J. *Oligopoly Theory*. Cambridge. 1989. URL: <https://econpapers.repec.org/bookchap/cupcbooks/9780521282444.htm>.
8. Паньков В. Глобализация экономики: qualis es et quo vadis? *Мировая экономика и международные отношения*, 2011, № 1, С. 16–24.
9. Doing Business. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment/doing-business-legacy>.
10. Ведення бізнесу (Doing Business). Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%83.
11. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник. За ред. М. Кузнецової. Відп. за вип. О. Вишнеvsька. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 151 с.
12. Лагодієнко В.В., Лагодієнко В.В., Сафонов В.В., Митяй О.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств як основний важіль сталого розвитку аграрної сфери. *Економічний часопис – XXI*. 2015. №155 (11–12), С. 59–62.

References:

1. Levitt T. (1983) The globalization of markets. *Harvard Business Review*. May-June Issue. pp. 92–102.
2. Robertson R. (1992) *Globalization: Social theory and global culture*. L.: Sage.

3. Ynozemtsev V. (2000). *Hlobalyzatsyia: ylliuzyy y real'nost'. Svobodnaia mysl'* [Globalization: illusions and reality]. *Free thought*, no. 1, pp. 26–36.
4. Kastel's M. (2000) *Ynformatsyonnaia epokha: ekonomyka, obschestvo y kul'tura* [The information age: economics, society and culture]. Shkaratana O.Y. (ed.). Moscow: HU VShE. (in Russian)
5. Kastel's M. (2007) *Internet-halaktyka. Mirkuvannia schodo Internetu, biznesu i suspil'stva* [Internet Galaxy. Reflections on the Internet, business and society]. Kyiv: «Vakler». (in Ukrainian)
6. Soros G. Towards A Global Open Society. Atlantic, January 1998. Available at: <http://www.hartford-hwp.com/archives/25a/086.html>. (accessed 01 February 2022).
7. Friedman J. Oligopoly Theory. Cambridge. 1989. Available at: <https://econpapers.repec.org/bookchap/cupcbooks/9780521282444.htm>. (accessed 01 February 2022).
8. Pan'kov V. (2011) Globalizacija jekonomiki: qualis es et quo vadis? [Globalization of the economy: qualis es et quo vadis?]. *World Economy and International Relations*, no. 1, pp. 16–24.
9. Doing Business. Available at: <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment/doing-business-legacy>. (accessed 01 February 2022).
10. Vedennia biznesu (Doing Business). Vikipediiia. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%83. (accessed 01 February 2022).
11. Kuznietsovoi M., Vyshnevs'ka O. (ed.) (2021) *Diial'nist' sub'ektiv hospodariuvannia: statystychnyj zbirnyk* [Activities of economic entities: statistical collection]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
12. Lahodiienko V.V., Lahodiienko V.V., Safonov V.V., Myt'aj O.V. (2015) Konkurentospromozhnist' sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv iak osnovnyj vazhil' staloho rozvytku ahrarnoi sfery [Competitiveness of agricultural enterprises as the main lever of sustainable development of the agricultural sector]. *Economic Annals-XXI*, no. 155 (11-12), pp. 59–62.